

PEMIKIRAN KASSIM AHMAD TERHADAP SOSIALISME: SUATU TINJAUAN AWAL, TAHUN 1968 – 1984

Md Hasri Rajali

hasri91@gmail.com

Pusat Pengajian Ilmu Kemanusiaan,
Universiti Sains Malaysia

ABSTRAK

Makalah ini membincangkan mengenai pemikiran Kassim Ahmad terhadap ideologi sosialisme. Kassim Ahmad merupakan salah satu tokoh politik sosialisme yang terkenal di Malaysia sekitar tahun 1970-an. Secara tidak langsung, beliau melihat sosialisme sebagai ideologi yang sesuai untuk dijadikan sebagai konsep perjuangan beliau di Tanah Melayu pada ketika itu. Pendirian Kassim Ahmad terhadap konsep sosialisme semakin jelas apabila beliau mengistiharkan falsafah sosialisme saintifik sebagai falsafah perjuangan Parti Rakyat Malaysia pada tahun 1970-an. Namun begitu, selepas tahun 1975, tulisan beliau mula cenderung kepada unsur-unsur Islamisme yang akhirnya menjadikan Islam sebagai ideologi perjuangan beliau hingga kini.

Kata kunci: *Kassim Ahmad, sosialisme saintifik, Parti Rakyat Malaysia, Tanah Melayu*

ABSTRACT

This paper discusses the thought of Kassim Ahmad toward socialism. Kassim Ahmad is one of the famous political figure of socialism in the 1970s. Indirectly, he saw socialism as an ideology that is suitable to be used as a concept of his struggle in

Malaya at that time. Kassim Ahmad establishment of the concept of socialism became clear when he declared the philosophy of scientific socialism as a philosophy of Parti Rakyat Malaysia in the 1970s. However, after 1975, he began writing tends to elements of Islamism eventually make Islam the ideology of his struggles until now.

Key word: Kassim Ahmad, socialism scientific, Malaysian People, Tanah Melayu

PENGENALAN

Falsafah sosialisme dari sudut etimologi lahir daripada perkataan Latin yakni *sociare* atau *socius* yang bermaksud untuk menggabungkan atau untuk berkongsi.¹ Selain itu, dari sudut sosio-ekonomi, gagasan sosialisme ini ialah bertentangan dengan sistem ekonomi kapitalis. Tambahan pula, konsep sosialism ini juga adalah suatu bentuk ideologi dan gerakan yang bermatlamat untuk meningkatkan taraf hidup melalui kaedah kolektif, secara tidak langsung mewujudkan sistem sosio-ekonomi yang memiliknegerakan harta-harta peribadi yang berlebihan. Hal ini menunjukkan bahawa konsep sosialisme ini cuba berusaha untuk mewujudkan masyarakat yang adil dalam sistem ekonomi. Sepertimana yang dinyatakan oleh Czepczynski dalam *Cultural Landscapes of Post-Socialist Cities: Representation of Powers and Needs* berkenaan dengan konsep sosialisme:

The concept of socialism refers to a broad array of ideologies and movements which aim to improve society through collective an egalitarian action, and

*to a socio-economic system in which property and the distribution of wealth are subject to control by the community.*²

Selain itu, dari sudut sejarah Eropah pula, falsafah penentangan terhadap sistem kapitalisme ini telah berlaku bermula pada abad ke-18 oleh Thomas Paine. Hal ini kerana Paine memperjuangkan prinsip yang hampir sama seperti falsafah sosialisme walaupun istilah sosialisme itu belum wujud. Prinsip tersebut terkandung dalam *Agrarian Justice* bertujuan untuk penyelarasan pencukaian pemilik harta bagi keperluan golongan miskin. Oleh itu, para sarjana menyimpulkan bahawa falsafah *Agrarian Justice* jelas mempunyai falsafah yang sama dengan falsafah sosialisme yakni konsep keadilan ekonomi. Namun begitu, pada tahun 1789, istilah 'sosialisme' muncul selepas Revolusi Perancis oleh Comte Henri de Saint-Simon. Beliau menggunakan istilah 'sosialisme' kerana ingin membezakan mereka dengan doktrin liberal 'individualism'.³ Oleh itu fahaman ini tersebar di Perancis dan Britain sekitar awal abad ke-19. Antara ahli falsafah yang terpengaruh dengan laungan sosialisme ini ialah Robert Owen, Charles Fourier, Pierre-Joseph Proudhon, Louis Blanc, dan Saint-Simon. Mereka menggunakan gelaran *Associationism* yang berpegang kepada kepada teori *utopian* yang bertujuan untuk mengkritik kemiskinan dan ketidaksaksamaan yang keterlaluan di Eropah.⁴ Sarjana Sejarah,

Alan Ryan menggelarkan mereka sebagai 'sosialisme utopian' sebelum munculnya Karl Marx sekitar tahun 1818.⁵

Pada pertengahan abad ke-19, barulah munculnya Karl Marx dan Frederick Engel yang terkenal dalam dunia sosialisme. Mereka menggunakan terma 'Sosialisme Sainifik' atau 'komunisme' bagi membezakannya dengan 'sosialisme utopian' seperti mana yang dibawa oleh tokoh sosialisime sebelum ini.⁶ Hal ini kerana mereka menganggap 'sosialisme utopian' tidak bersandarkan kepada prinsip dialektika dan materialisme historis.⁷ Oleh itu, idea sosialisme saintifik ini tersebar seantero dunia. Di Malaysia, antara tokoh yang terkenal dengan aliran sosialisme ini ialah Ahmad Boestamam iaitu salah seorang tokoh Kesatuan Melayu Muda (KMM) dan kemudiannya menubuhkan Parti Rakyat Malaya (PRM). Namun begitu, tahun 1970-an merupakan zaman kegemilangan bagi gerakan sosialisme di Malaysia, sekali gus merupakan zaman keruntuhannya.⁸ Hal ini kerana lahirnya tokoh-tokoh intelegensia Melayu lulusan Universiti Malaya antaranya Kassim Ahmad selaku Pengerusi Kebangsaan Parti Sosialis Rakyat Malaysia dari tahun 1969 hingga tahun 1984. Oleh itu, wacana idea Kassim Ahmad haruslah dibahaskan secara signifikan khususnya soal-soal sosialisime bersandarkan penulisan beliau lewat 1970-an hingga 1980-an.

METODOLOGI KAJIAN

Metodologi yang sesuai untuk kajian ini ialah metodologi pendokumentasian sejarah yang saintifik dan ilmiah. Metodologi ini juga berasaskan kepada penulisan yang memberikan penerangan pemikiran Kassim Ahmad melalui kenyataan beliau dalam penulisan beliau sendiri berkenaan dengan politik seperti rencana, kertas kerja, memoir dan sebagainya. Hal ini menunjukkan bahawa kajian ini akan menggunakan sumber pertama seperti yang dinyatakan tadi. Selain itu, sumber kedua seperti buku, jurnal dan artikel lain-lain berkaitan dengan kajian juga turut digunakan dalam kajian ini. Oleh disebabkan subjek kajian masih hidup, kajian ini turut melakukan kaedah temubual bagi melengkapkan lompong-lompong dokumen yang terdapat dalam penulisan beliau sendiri.

SKOP KAJIAN

Dalam makalah ini, penulis menjadikan masa kajian bermula pada tahun 1968 kerana tahun tersebut merupakan bermulanya karier Kassim Ahmad dalam dunia politik. Pada tahun tersebut juga beliau dilantik sebagai Pengerusi PRM cawangan Pulau Pinang. Manakala kajian ini tamat pada tahun 1984 kerana tahun tersebut menandakan bahawa beliau telah meletak jawatan sebagai Pengerusi Kebangsaan Parti Sosialis Rakyat Malaysia (PSRM). Secara tidak langsung, tahun tersebut menunjukkan bahawa beliau telah meninggalkan ideologi Sosialisme secara rasmi dalam kehidupan beliau.

Jelaslah, matlamat awal penulisan ini mengkaji pemikiran Kassim Ahmad bukan mengkaji pergerakan partinya sama ada PRM atau PSRM. Oleh itu, penulisan beliau akan dikaji untuk memahami pemikiran beliau secara lebih mendalam khususnya dalam soal sosialisme.

LATAR BELAKANG

Kassim Ahmad dilahirkan pada 9 September 1933 di Kampung Kubang Tampang, Mukim Lepai dalam daerah Kubang Pasu kira-kira, disebelah utara tiga batu dari pekan Bukit Pinang, manakala disebelah selatan pula, empat batu dari pekan Langgar dan dua belas batu dari ibu negeri Kedah iaitu Alor Setar. Bagi pendidikan formal pula, beliau bersekolah di Kampung Bujang, Kedah tetapi akibat pekerjaan ayah beliau, beliau pun bersekolah di Bandar Baharu, Kedah. Beliau mendapat pendidikan tidak formal seperti mengaji Quran daripada ayahnya sendiri yang bernama Ahmad Bin Lebai Ishak. Sebelum tahun 1949, beliau mula mendapat pendidikan formal di Sekolah Melayu, Kampung Bujang, Kedah. Selang beberapa tahun kemudian beliau berpindah ke Sekolah Melayu Bandar Baharu disebabkan faktor pekerjaan ayahnya. Oleh disebabkan mendapat keputusan yang cemerlang dalam peringkat Darjah VI, beliau melanjutkan pendidikan menengah di Kolej Sultan Abdul Hamid pada tahun 1949.⁹

Kehidupan beliau mula berubah sejak memasuki Darjah Lapan apabila minatnya dalam akademik semakin luntur.

Sebaliknya, minatnya kepada sastera dan politik semakin kuat. Hal ini kerana ketika di peringkat Darjah Lapan, beliau bergaul rapat dengan beberapa golongan wartawan dan golongan pemimpin pelajar yang terlibat aktif dalam dunia politik. Jelaslah disini bahawa faktor situasional Tanah Melayu pada waktu itu telah mendekatkan dirinya untuk terlibat sama dengan arus kemerdekaan di Tanah Melayu sekitar tahun 1960an. Menurut beliau dalam *Mencari Jalan Pulang: Daripada Sosialisme Kepada Islam*:

*“Darjah lapan saya mula dihinggapi minat sastera dan politik yang kuat. Saya mula bergaul dengan golongan wartawan dan pemimpin pelajar dari kolej Arab (Ma’ahad) yang menanam bibit-bibit kefahaman kebangsaan di dalam dada saya”.*¹⁰

Secara ringkasnya, ketika di universiti pada tahun 1954, beliau juga aktif dalam bersatu dan kepimpinan dalam Persatuan Mahasiswa Islam yang berideologi Islam dan Kelab Sosialis yang berideologi sosialisme. Namun begitu, kedua-dua persatuan tersebut umumnya hadir dalam zaman untuk menentang arus “sisa-sisa kolonialisme”.¹¹ Maka, tidak hairanlah jika beliau sendiri salah seorang daripada anak muda yang bersemangat anti neo-kolonialisme di Tanah Melayu pada waktu itu. Sebaik sahaja tamat pada tahun 1958, setahun kemudian beliau

menyambung pengajian Sarjana di Universiti Malaya, Kuala Lumpur dalam bidang Persuratan Melayu. Pada masa yang sama juga beliau turut bekerja sebagai pegawai peyelidik di Dewan Bahasa dan Pustaka pada tahun 1960 hingga 1962.¹²

Selepas beliau bergraduasi pada tahun 1961, beliau mendapat tawaran bekerja sebagai pensyarah di School Of Oriental and African Studies (SOAS), Universiti London. Sementelah hampir empat tahun di London, beliau balik ke Tanah Melayu disebabkan persoalan kemerdekaan yang dibawa oleh Tunku Abdul Rahman ketika itu. Setelah berada di Tanah Melayu, beliau terus aktif dalam Parti Rakyat Malaya (PRM) yang dipimpin oleh Ahmad Boestamam, lalu meninggalkan dunia penulisan dan persajakan buat sementara waktu. Pada tahun 1966, beliau telah dilantik sebagai Pengerusi PRM Cawangan Pulau Pinang dan menjadi pemangku sementara PRM kerana Ahmad Boestamam ditahan dibawah Akta Keselamatan Dalam Negeri (ISA). Dua tahun kemudian, beliau terus dilantik sebagai Pengerusi Kebangsaan Parti Rakyat Malaya (PRM) dari tahun 1968 sehingga 1984.¹³ Hampir 30 tahun telah bergerak aktif bersama PRM, akhirnya beliau turut ditahan dibawah Akta Keselamatan Dalam Negeri (ISA) pada bulan November 1976 sehingga bulan Jun 1981.¹⁴ Selain itu, sepanjang karier sebagai Pengerusi Kebangsaan PRM, beliau turut menjadi calon pilihanraya sebanyak empat kali di parlimen utara Perlis, Perlis

(1969); Kuala Terengganu, Terengganu (1974 & 1978); Balik Pulau dan Teluk Bahang, Pulau Pinang (1982). Malangnya, keempat-empat pilihanraya tersebut juga mengalami kekalahan.¹⁵

Pada tahun 1984, Kassim Ahmad meletak jawatan sebagai Pengerusi Kebangsaan PRM sehingga memberi kejutan kepada yang besar buat rakan PRM beliau yang lain. Dua tahun selepas itu, beliau kembali memasuki dunia politik dengan menyertai Pertubuhan Kebangsaan Melayu Bersatu (UMNO) sebagai ahli biasa.¹⁶ Namun begitu disebabkan minat beliau kepada bidang penulisan, beliau tidak begitu aktif dalam UMNO melainkan hanya memberikan pandangan dan kritikan semata-mata.

PEMIKIRAN KASSIM AHMAD TERHADAP SOSIALISME

*“Sosialisme ialah satu ideologi politik moden yang bertujuan untuk menghapuskan penindasan bangsa dan kelas dan mewujudkan satu masyarakat adil, makmur dan maju...tujuan-tujuan sosialisme itu sama sekali tidak bertentangan dengan tujuan-tujuan asal tiap-tiap agama”.*¹⁷

Bagi Kassim Ahmad, sosialisme ini hanyalah sekadar falsafah politik bukan satu ajaran agama baharu dalam dunia. Falsafah politik yang terdapat dalam intisari

sosialisme ini berusaha untuk mewujudkan struktur masyarakat yang adil dan tidak berlaku penindasan dalam sosio-ekonomi. Tidak hairanlah jika falsafah sosialisme ini muncul pada akhir abad ke-18 dan awal abad ke-19 dalam bentuk doktrin ekonomi-politik dan kemudiannya menjadi sebuah gerakan internasional diseluruh dunia. Gerakan internasional ini akhirnya mempunyai pertentangan yang hebat dengan fahaman kapitalisme yang bergerak aktif ke seluruh dunia pada abad ke-19 khususnya di benua Asia. Namun begitu, segelintir golongan konservatif agama melihat sosialisme ini sebuah doktrin menolak agama dan tradisi manusia.¹⁸ Sepertimana Syed Husin Alattas dalam karya berjudul “Islam dan Sosialisma” membahagikan beberapa jenis golongan dalam penerimaan terhadap ideologi Barat seperti sosialisme. Golongan pertama adalah golongan yang menerima seluruhnya yang berasal daripada tamadun Barat tanpa melakukan tapisan kritikal terhadap ideologi Barat. Golongan kedua pula, bersikap menolak apa-apa ajaran yang berasal daripada Barat sama ada dalam bidang pendidikan, sosial, ekonomi, dan politik. Manakala, golongan ketiga ini bersikap kritis dan saintifik terhadap mana-mana bidang yang diambil daripada Barat.¹⁹

Oleh itu, dalam penulisan Kassim Ahmad sekitar tahun 1970-an mengkritik secara lantang golongan yang menolak sosialisme secara keseluruhannya yakni golongan kedua. Bagi Kassim Ahmad

misalnya golongan agama yang berfahaman konservatif wujud pada setiap zaman akan menentang fahaman progresif disebabkan penyelewengan tanggungjawab golongan tersebut. Mereka telah diberi upah yang tinggi untuk membenarkan kemahuan golongan pemerintah mereka. Selain itu, Kassim Ahmad mempercayai bahawa British telah meninggalkan 'sisa-sisa kolonialisme' selepas Malaysia memperoleh kemerdekaan pada 31 Ogos 1957. 'Sisa-sisa kolonialisme' ini termasuklah pemikiran yang jumud disebabkan pengaruh fikiran golongan feudal dan kapitalis yang disebarkan melalui alat komunikasi.²⁰ Dalam konteks ekonomi pula, Kassim Ahmad berhujah bahawa 'sisa-sisa kolonialisme' juga didefinisikan sebagai dasar ekonomi kapitalis atau neokolonialisme yang diamalkan di Malaysia selepas merdeka.²¹

Pendefinisian Kassim Ahmad ini selari juga dengan falsafah perjuangan Sukarno pada tahun 1945 seperti mana dinyatakan dalam ucapannya bahawa kolonialisme adalah suatu kejahatan yang seharusnya dilenyapkan di muka bumi. Oleh itu, pihak sosialis di Malaysia juga beranggapan kemerdekaan di tanah Melayu pada tahun 1957 adalah salah satu usaha pihak kolonial untuk mengekalkan dasar mereka di tanah Melayu.²² Hal ini kerana pihak kolonial akan mencipta sebuah sistem masyarakat yang dipimpin oleh golongan elit-kolonial dan golongan borjuis. Kedua-dua golongan ini telah mengkhianati perjuangan rakyat

ataupun golongan bawahan sehinggakan wujudlah pemerintahan penjajahan baharu yang dipanggil sebagai pemerintahan neo-kolonialisme.

"Malaysia is one of the very bastions neo-colonialism with its tin, rubber and oil-palm industries still largely in European hands".²³

Sebaliknya berbeza dengan pemerintahan sosialis yang menjalankan peraturan ekonomi yang bersifat keseimbangan dan pembatasan individualism. Menurut Musthafa Husni Assiba'l dalam *Sosialisme Islam (al-Istirakīyah al-Islam)* menjelaskan sekurang-kurangnya terdapat tiga dasar ekonomi sosialis yang harus dijalankan yakni (i) Menjadikan hak milik negara; (ii) Membataskan pemilikan; (iii) Hak-hak buruh.²⁴ Menurut Kassim Ahmad, dasar sosialis ialah untuk mengawal pemilikan harta individu supaya tidak merosakkan kepentingan masyarakat awam. Namun begitu, ini tidak bermakna dasar pemilikan harta tersebut menjejaskan pemilikan harta peribadi individu. Oleh itu, konsep pembatasan harta pemilikan individu akan dijalankan oleh kerajaan sosialis selagi mana tidak berlaku penindasan ekonomi terhadap masyarakat awam. Secara tidak langsung, Kassim Ahmad memahami konsep pemilikan yang diterapkan oleh dasar sosialis ini hampir sama dengan konsep pemilikan dalam Islam.

"Semua harta adalah kepunyaan hak Allah dan

seseorang itu sekadar diamanahkan untuk menjaga harta itu. Umpamanya kerajaan sosialis mesti tidak akan membenarkan seseorang individu mempunyai dan menguasai perusahaan-perusahaan besar yang penting bagi ekonomi negara atau memiliki tanah-tanah yang terlalu banyak".²⁵

Sementelah itu, bagi Kassim Ahmad, kerajaan sosialis berupaya menghalang individu-individu daripada mengumpulkan kekayaan-kekayaan yang melampaui batasan hak umum masyarakat. Sejarah manusia telah membuktikan implikasi pengumpulan kekayaan secara persendirian telah memberikan kesan yang buruk kepada sosio-ekonomi negara. Misalnya, pada tahun 1913, penindasan ekonomi daripada pihak kolonial British telah menyebabkan kebangkitan para pejuang sosialisme di Mesir untuk menyedarkan masyarakat daripada arus kolonialisme pada waktu itu. Oleh itu, untuk mengdoktrinasikan fahaman ini adalah menyedarkan masyarakat Mesir maksud dan matlamat sosialisme (*al-Ishtirakīyah*) yang sebenar.

"First, the weakness of Egyptian society had caused it to become the colony of a European

power; second, that the road to socialism in Egypt lay through training the people in democratic rule; and third, that socialist principles must be disseminated in such way that some gradually do penetrate the government system".²⁶

Oleh itu, di Tanah Melayu, bagi Kassim Ahmad untuk menyedarkan masyarakat tentang matlamat sosialisme dan bahayanya sistem neo-kolonialisme ini adalah diutamakan terlebih dahulu. Maka, Kassim Ahmad mempengaruhi minda masyarakat melalui memikirkan perbandingan keadaan di kawasan pedalaman, perkampungan nelayan, kawasan estet. Sebaliknya, kawasan yang diduduki oleh golongan atasan yang terdiri daripada tuan tanah, kapitalis dan birokrat kerajaan. Negara-negara ini telah dijadikan tempat kapitalis Barat mendapat bahan mentah dengan murah untuk kilang-kilang mereka di Eropah dan Amerika dan tempat-tempat untuk melabur modal.²⁷

Tambahan pula, ada dogma-dogma yang menyatakan bahawa sosialisme ini menolak tuntutan agama. Sebagai Pengerusi Kebangsaan PSRM, Kassim Ahmad sudah tentu sudah menjawab persoalan hubungan antara agama dan sosialisme. Pendirian Kassim Ahmad dalam soal ini menyatakan bahawa falsafah sosialisme ini juga

mengamalkan konsep kebebasan manusia dalam soal rohaniah dan sosial sama seperti ajaran agama diseluruh dunia.²⁸ Konsep kebebasan manusia ini didefinisikan sebagai hak kebebasan dalam beragama juga diterapkan. Bahkan Kassim Ahmad selaku Pengerusi Kebangsaan PSRM mengasingkan soal agama dari soal negara, pada masa yang sama membangunkan masyarakat yang berakhlak dan berpendidikan.²⁹ Malahan dalam konteks ini, Kassim Ahmad melihat sosialisme itu terbahagi kepada dua yakni sosialisme sekular dan sosialisme moral. Oleh itu, Kassim Ahmad menganjurkan sosialisme moral yang memberi perhatian kepada aspek sosio-ekonomi dan agama-moral sebaliknya, menolak sosialisme sekular yang hanya mementingkan sosio-ekonomi semata-mata.

*“Galakan material bukanlah satu daya penarik yang wujud bagi manusia...seseorang anggota masyarakat boleh dilatih bekerja dan boleh bekerja untuk kepentingan dirinya sahaja tetapi untuk kepentingan masyarakat, tanah air dan manusia umumnya... satu dasar yang menunjukkan ketinggian moral sistem sosialis”.*³⁰

Dalam soal ini Kassim Ahmad mengkritik sosialisme yang diwacanakan oleh Karl Marx kerana menolak soal

agama yang telah menjadi unsur penting dalam masyarakat. Hal ini kerana Kassim Ahmad berhujah bahawa idea-idea sosio-ekonomi Islam itu berkongsi sama dengan sosialisme moden khususnya dalam konteks sosio-ekonomi masyarakat. Kassim Ahmad meyakini bahawa Islam adalah ajaran lengkap yang mengandungi idea-idea yang dirumuskan sebagai ideologi atau teori sosial.

*“Teori sosio-ekonomi Islam lebih kaya...menambah kemuliaan dan kebebasan individu; kutukan dan larangan terhadap riba; gaya hidup sederhana; pembangunan akhlak dan jasmani; kebebasan intelektual; dan kebebasan agama.... Semua bertaburan dalam Quran dan Hadith”.*³¹

Hal ini menunjukkan bahawa Kassim Ahmad sedar bahawa Islam itu adalah ajaran yang lengkap dan menyeluruh selagi umat Islam sedar akan kewujudan sosialisme ini dalam Islam seperti mana pernyataan Jamaluddin Al-Afghani:

“The case is different as far Islamic socialism is concerned; its is part and parcel of the religion of Islam; it is also closely related to the character of its people from the time when they were nomad pagans. The first to practice of the

religion were the great caliphs-the prophet's".³²

Kassim Ahmad juga menganjurkan golongan cerdik pandai dan juga pemimpin politik supaya mengkaji dan mengkritik dunia moden secara saintifik khususnya persoalan falsafah-falsafah yang ingin difahami. Secara tidak langsung, umat Islam juga harus menguasai ilmu-ilmu moden khususnya daripada tamadun Barat tanpa mengabaikan pegangan Tauhid serta memulihkan kemuliaan Islam di mata antarabangsa.

KESIMPULAN

Secara keseluruhannya, Kassim Ahmad melihat sosialisme itu hanyalah sebagai falsafah politik semata-mata. Hal ini kerana beliau pada tahun 1960-an sehingga tahun 1980-an berpandangan bahawa zaman tersebut adalah zaman neo-kolonialisme di Malaysia. Ini menjadikan sosialisme itu sebagai ideologi rasmi dalam dunia politik beliau. Selain itu, beliau juga berpandangan bahawa sosialisme itu mampu mewujudkan masyarakat yang bersifat sosialis yang bermoral berbeza dengan sosialis sekular yang tidak menekankan aspek agama-moral dalam kehidupan mereka. Tambahan pula, beliau melihat hubungan Islam dengan sosialisme itu hampir sama dalam konteks menentang penjajahan dan penindasan sosio-ekonomi masyarakat awam khususnya di Malaysia. Selian daripada itu, Kassim Ahmad mengakui bahawa Islam itu satu ajaran

yang bersifat weltanschauung atau menyeluruh dan bukannya hanya meliputi ibadat semata-mata. Kassim Ahmad turut meyakini bahawa Islam itu harus mewujudkan teori sosial Islamnya yang tersendiri, malahan umat Islam haruslah bersifat kritikal terhadap ilmu-ilmu moden seperti ilmu sains dan teknologi yang sentiasa berevolusi. Kassim Ahmad juga mengesyorkan falsafah moden Islam mengkritik falsafah yang berkonsepkan dualism idealism-materialisme supaya umat Islam kembali kepada konsep murni monotheisme Islam .

RUJUKAN

- Abdul Rahman Hj Abdullah, (1998). *Sejarah Pemikiran Islam di Malaysia: Sejarah dan Aliran*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Anon, "Kassim-The Mild Mannered Man Of Habit". *The Star*, 28 Februari 1985.
- A.M. Azahari, (1975). "Kepada Rakyat& Negara-Negara Cinta Damai". dlm. *Fail Parti Rakyat Brunei*.
- Durkheim, Emile, (2009). *Socialism and Saint-Simon*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Engels, F., (2002). *Preface To The 1888 English Edition Of The Communist Manifesto*. Penguin.
- Czepczynski, Mariusz, (2012). *Cultural Landscapes of Post-Socialist Cities: Representation of Powers and Needs*. Ashgate Publishing, Ltd..
- Hanna, Sami A. & Gardner, G.H., (1969). *Arab Socialism*. Leiden: E.J. Brill.

- Kassim Ahmad, (2008). *Mencari Jalan Pulang: Daripada Sosialisme Kepada Islam*. Petaling Jaya, Selangor : ZI Publications Sdn. Bhd.
- Kassim Ahmad, *Biodata Kassim Ahmad*. Catatan Kassim Ahmad. Julai 2015.
- Kassim Ahmad, (1983). *Universiti Kedua: Dibawah Tahanan ISA*. Petaling Jaya, Selangor : ZI Publications Sdn. Bhd.
- Kassim Ahmad, "Sosialisme dan Agama", dlm. *Esei Kassim Ahmad*, 17 November 1970, 2.
- Kassim Ahmad, "Mengapa sosialisme", *Esei Kassim Ahmad*, 1975.
- Kassim Ahmad, "Islam dan Sosialisme", *Kertas kerja Seminar Nasional Politik Malaysia*, anjuran Jabatan Sains Politik, Universiti Kebangsaan Malaysia. 26-27 September 1983.
- Marx, Karl & Engel, Frederick, (1998). *The Communist Manifesto: A Modern Edition*. London: Verso.
- Mc Nally, David, (1984). *Socialisme From Below*. London: End Offset.
- Musthafa Husni Assiba'i, (1969). *Sosialisme Islam*. Bandung: Diponegoro.
- Schumpeter, Joseph Alois, (1994). *History of Economic Analysis*. Routledge.
- Syed Hussein Alatas, (1976). *Islam dan Sosialisma*. Pulau Pinang: Seruan Masa.
- Syed Ahmad Hussein, (1994). *Pengantar Sains Politik*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ryan, Alan, (2012). *On Politics*. United Kingdom: Penguin.
- Temubual Kassim Ahmad dengan Md Hasri Bin Rajali di Kulim, Kedah pada 26 September 2014.
- Vincent, Andrew, (2009). *Modern Political Ideologies*. John Wiley & Sons.
- Workers In Malaysia And Singapore Subject To Represivve Anti-Union Laws. dlm. *Fail Kesatuan Sekerja*, 48/3.
- "Apa dia Partai Sosialis Rakyat Malaya? (Sulit)". *Jabatan Penerangan PSRM*. 7/76, 9.

Nota Hujung

- ¹ Vincent, Andrew, *Modern Political Ideologies* (John Wiley & Sons, 2009), 83.
- ² Czepczynski, Mariusz, *Cultural Landscapes of Post-Socialist Cities: Representation of Powers and Needs* (Ashgate Publishing, Ltd., 2012), 61.; Rujuk juga, Syed Ahmad Hussein, *Pengantar Sains Politik* (Kuala Lumpur : Dewan Bahasa dan Pustaka, 1994), 114-115.; Mc Nally, David, "Birth of the Socialist Idea" dalam, Mc Nally, David, (1984). *Socialisme From Below*. London: End Offset.
- ³ Durkheim, Emile, (2009). *Socialism and Saint-Simon*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- ⁴ Schumpeter, Joseph Alois, *History of Economic Analysis* (Routledge, 1994), 429-430.
- ⁵ Ryan, Alan, *On Politics* (United Kingdom: Penguin, 2012), 647-650.
- ⁶ Marx, Karl & Engel, Frederick, (1998). *The Communist Manifesto: A Modern Edition*. London: Verso.
- ⁷ Untuk perbincangan lanjut sila lihat, Engels, Frederick, *Preface To The 1888 English Edition Of The Communist Manifesto* (Penguin, 2002), 202.
- ⁸ Abdul Rahman Hj Abdullah, *Sejarah Pemikiran Islam di Malaysia: Sejarah dan Aliran* (Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1998), 248-250.
- ⁹ Kassim Ahmad, *Mencari Jalan Pulang: Daripada Sosialisme Kepada Islam* (Petaling Jaya, Selangor : ZI Publications Sdn. Bhd., 2008), 40-41.
- ¹⁰ Kassim Ahmad, *Mencari Jalan Pulang: Daripada Sosialisme Kepada Islam*, 61-63.
- ¹¹ Ibid, 116.
- ¹² Temubual Kassim Ahmad dengan Md Hasri Bin Rajali di Kulim, Kedah pada 26 September 2014.
- ¹³ Kassim Ahmad, "Biodata Kassim Ahmad", *Catatan Kassim Ahmad*, Julai 2015.
- ¹⁴ Kassim Ahmad, *Universiti Kedua: Dibawah Tahanan ISA* (Petaling Jaya, Selangor: ZI Publications Sdn. Bhd., 1983), 14.
- ¹⁵ Kassim-The Mild Mannered Man Of Habit, The Star, 28 Februari 1985.
- ¹⁶ Temubual Kassim Ahmad dengan Md Hasri Bin Rajali di Kulim, Kedah pada 26 September 2014.
- ¹⁷ Kassim Ahmad, "Sosialisme dan Agama", dlm. *Esei Kassim Ahmad*, 17 November 1970, 2.
- ¹⁸ Kassim Ahmad, "Sosialisme dan Agama", 3.
- ¹⁹ Syed Hussein Alatas, *Islam dan Sosialisma* (Pulau Pinang: Seruan Masa, 1976), 38.
- ²⁰ Kassim Ahmad, "Sosialisme dan Agama", 17 November 1970, 2-3.
- ²¹ Temubual Kassim Ahmad dengan Md Hasri Bin Rajali di Kulim, Kedah pada 26 September 2014.
- ²² A.M. Azahari, *Kepada Rakyat & Negara-Negara Cinta Damai* (Fail Parti Rakyat Brunei, 1975), 5.
- ²³ *Workers In Malaysia And Singapore Subject To Repressive Anti-Union Laws* (Fail Kesatuan Sekerja, 48/3).
- ²⁴ Musthafa Husni Assiba'i, *Sosialisme Islam* (Bandung: Diponegoro, 1969), 97-119.
- ²⁵ Kassim Ahmad, "Sosialisme dan Agama", 17 November 1970, 4.
- ²⁶ Musa, Salama, "(1887-1985) A Pioneer of Arab Socialism", dalam Hanna, Sami A. & Gardner, G.H., *Arab Socialism* (Leidin: E.J. Brill, 1969), 54.
- ²⁷ Kassim Ahmad, "Mengapa sosialisme", *Esei Kassim Ahmad*, 1975, 2.
- ²⁸ Kassim Ahmad, "Sosialisme dan Agama", 17 November 1970,
- ²⁹ *Apa dia Partai Sosialis Rakyat Malaya? (Sulit)*, (Jabatan Penerangan) 7/76, 9.
- ³⁰ Kassim Ahmad, "Sosialisme dan Agama", 17 November 1970, 5.

³¹ Kassim Ahmad, “Islam dan Sosialisme”, Kertas kerja Seminar Nasional Politik Malaysia anjuran Jabatan Sains Politik, Universiti Kebangsaan Malaysia, 26-27 September 1983, 5.

³² JAI-Afghani A Pioneer Of Islamic Socialism, dipetik dalam Hanna, Sami A. & Gardner, G.H., *Arab Socialism* (Leidin: E.J. Brill, 1969), 266.